

Józef Makarczyk

Rzymsko-katolicka parafia w Balli Kościelnej w latach 1927-1939

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 18/2, 231-248

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. JÓZEF MAKARCZYK OFMCONV

RZYMSKO-KATOLICKA PARAFIA W BALLI KOŚCIELNEJ W LATACH 1927-1939

Wstęp

Ogólnie wiadomy ten fakt, że terytorium Białorusi Zachodniej i osobliwie grodzieńszczyzna jest miejscem, gdzie w ciągu wielu stuleci mieszkali razem przedstawiciele różnych narodów: Białorusinów, Polaków, Żydów, Tatarów czy Rosjan¹. Jeszcze na początku XIX stulecia $\frac{3}{4}$ ludności Białorusi było unitami, nie nazywając siebie ani Polakami, ani Białorusinami, w dużej mierze sami określali siebie jako „tutejsi”². Wydarzenia 1839 r., kiedy to w kraju Północno-Zachodnim odbywało się przymusowe dołączenie greko-katolików do wyznania prawosławnego, przymusiły tysiące białoruskich chłopów określić się co do narodowości. Jednych, co świadomie przyjęli wiarę prawosławną, albo byli do tego zmuszeni, zostali zaliczeni do „ruskich” (później oni otrzymali nazwę „Białorusini”), drudzy natomiast, co zdołali przejść z unii do wiary rzymsko-katolickiej, zostali „Polakami”³.

W XIX w. w powiecie augustowskim znajdowało się kilka miejscowości o nazwie Balla lub Bala. Pierwsza z nich to Balla Wielka, folwark w gminie tej nazwy, na której terenie był stary dwór, wystawiony przez Antoniego Dziekońskiego podskarbiego litewskiego w XVIII w. i urządzony z wielkim przepychem. Bywał na tym dworze król Stanisław August Poniatowski, gdy uczestniczył w polowaniach na tym terenie. W tej miejscowości była siedziba gminy, na terenie której w 1880 r. mieszkało 4450 osób.

Była też miejscowość o nazwie Balla Kownacka, wieś i folwark. Dobra te położone na obu brzegach Niemna należały w XIX stuleciu do księcia Franciszka Ogińskiego, kuchmistrza Wielkiego Księstwa Litewskiego.

¹ А. Ф. Смалянчук, *Паміж краёвасцю і нацыянальнай і ідэяй, Польскі нацыянальны рух на беларускіх і літоўскіх землях*, Гродна 2001, s. 10-29.

² Г. Саганговіч, *Нарыс гісторыі Беларусі*, Мінск 2001, s. 404.

³ Ф. Багушэвіч, *Творы*, Мінск 1998, s. 41 – 43.

W 1819 r. książę Kleofas Ogiński sprzedał ich część z tej strony Niemna położoną, która odtąd osobną stanowi posiadłość.

Był też folwark i wieś o nazwie Balla Sucha, które w XVIII w. należały do klasztoru jezuitów grodzieńskich, a po skasowaniu jezuitów, na mocy przywileju z dnia 20 grudnia 1788 r. nadane zostały Antoniemu hr. Wołłowiczowi – senatorowi.

Nas interesująca Balla Kościelna, to była wieś, gdzie w II poł. XIX w. było 41 domów, w których mieszkało 284 osób, była tam parafia unicka należąca do dekanatu augustowskiego⁴.

1. Zamierzchła przeszłość

We wczesnym średniowieczu tereny Niziny Północno-Podlaskiej i Pojezierza Litewskiego zamieszkiwali Jaćwingowie, należący do grupy ludów bałtyckich, pokrewnych Litwinom, Łotyszom i dziś nie istniejącym Prusom. Jaćwingowie nie zdążyli wytworzyć własnej organizacji państwowej. Podstawę ich utrzymania stanowiło myślistwo, rybołówstwo a także rolnictwo, hodowla zwierząt i handel wymienny. Utrzymywali kontakty handlowe z Imperium Rzymskim⁵.

Już w 983 r. książęta ruscy po raz pierwszy najechali ziemię zamieszkałą przez Jaćwingów. W ciągu XI w. kilkakrotnie powtarzali swe napady⁶. Polacy w pokojowy sposób prowadzili swą politykę wobec Jaćwieży, głównie przez kontakty handlowe i próby misji religijnej. W 1009 r. Bolesław Chrobry wyekspediował z misją bpa Brunona z Querfurtu, próbując w ten sposób drogą pokojową narzucić religię chrześcijańską. Niestety męczeńska śmierć misjonarza oznaczała niepowodzenie⁷. W wiekach późniejszych często dochodziło do pogranicznych walk Jaćwingów z Polakami i Rusinami. Nabrały one ostrości pod koniec XII w. Zimą z 1254 na 1255 r. lub z 1255 na 1256 r. książęta mazowiecy spustoszyli Jaćwież. W latach 1278-1283 do ekspansji dołączyli Krzyżacy, doprowadzając pod koniec XIII w. do wyniszczenia narodu jaćwieskiego⁸. Część Jaćwingów zginęła w czasie walk, część uprowadzili Krzyżacy, osiedlili w głębi Prus. Wielu Jaćwingów uciekło do krajów sąsied-

⁴ *Balla Wielka, Balla Kownacka, Balla Sucha, Balla Kościelna*. W: *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, T. 1. Warszawa 1880, s. 88.

⁵ Z. Filipowicz, *Suwalszczyzna – Panorama turystyczna*. Warszawa 1980, s. 11.

⁶ J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV do końca XVIII w.* W: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*. Białystok 1967, s. 19.

⁷ W. Banaszek, *Historia Kościoła Katolickiego*. T. 2. Warszawa 1987, s. 90-91.

⁸ J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim...*, s. 20-25.

nich na Litwę i Ruś⁹. Jaćwież znikła z kart historii jako kraj i lud. Zamieszkałe niegdyś tereny pokryła puszcza, zwana w źródłach krzyżackich „Wildnis”.

Do wyludnionej ziemi pojaćwieckiej rościła pretensje wszyscy sąsiedzi, dochodziło więc do walk między nimi¹⁰. Kilkakrotnie ustalono granice między zainteresowanymi stronami. Przez tereny dawniej zamieszkałe przez Jaćwingów prowadziły stałe drogi, którymi szły zbrojne wyprawy rycerzy zakonnych na teren Litwy i Rusi. Ostatecznie po bitwie pod Grunwaldem Litwini zmusili Zakon Krzyżacki do ustępstw. W traktacie zawartym nad jeziorem Melno 24 września 1422 r. wytyczono granicę, która z drobnymi zmianami przetrwała do 1945 roku¹¹. Teren parafii Balla Kościelna wszedł w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego, do ziem Księstwa Trockiego¹².

Wzajemne potyczki, które trwały przez ponad sto lat, uniemożliwiły kolonizację ziem pojaćwieckich. Jednak mimo walk i ciągłych zniszczeń eksploatowano bogactwa puszczy dawniej zamieszkałej przez Jaćwingów. Z jednej strony od Mazowsza ciągnęli w głąb puszczy Polacy, a z drugiej strony od Grodna chłopcy ruscy i litewscy. Wśród nich byli zapewne Jaćwingowie¹³.

W XV w. obszary leżące na zachód od Grodna, nad górą Biebrzą, nie były trwale skolonizowane. Rzadko zakładano wówczas stałe osady, przeważnie wznoszono tylko dwory myśliwskie lub budy i szałaszy związane z sezonową eksploatacją puszczy. Pod koniec XV w. zaczęły wytwarzać się podziały puszczy na mniejsze części, tzw. pasy. Wyodrębniono Puszcze grodzieńską, merecką, perstuńską i przełomską. Wraz z podziałem puszczy zaczęła się rozwijać gospodarka leśna, ustalono administrację puszczy i osadzono na ich skrajach tzw. osoczników, to jest stałą ludność służebną, mającą pilnować lasów. Do obowiązków osocznika, obok udziału w polowaniach, należało pilnowanie puszczy i reperowanie mostów. W celu uzyskania łatwiejszego dostępu w głąb lasów przeprowadzono pierwsze drogi. Wsie osockie były początkiem stałego osadnictwa tych terenów¹⁴.

W XVI w. akcja kolonizacyjna coraz bardziej zaczęła się nasilać. W tym czasie istniał dwór ziemiański koło Niemna o nazwie Balla Wielka, który był własnością grodzieńskiego ziemianina Hrynko Chodkiewicza-Wołłowicza¹⁵.

⁹ A. K a m i ń s k i, *Jaćwież. Terytorium, ludność, stosunki społeczne i gospodarcze*. Łódź 1953, s. 64 – 71.

¹⁰ J. W i ś n i e w s k i, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim...*, s. 26-27.

¹¹ Z. F i l i p o w i c z, *Suwalszczyzna – Panorama turystyczna*, s. 12.

¹² N. D a v i s, *Boże Igrzysko. Historia Polski*. T. 1. Kraków 1994, s. 557.

¹³ W i ś n i e w s k i, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim...*, s. 49-50.

¹⁴ J. W i ś n i e w s k i, *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim od XV do końca XIX w. W: Materiały do dziejów ziemi sejneńskiej*. Białystok 1963, s. 32 – 36, 38 – 40.

¹⁵ A. W y r o b i s z, *Założenie Lipska nad Biebrzą i jego dzieje do schyłku XVIII w. W: Dzieje Lipska nad Biebrzą. Materiały z sesji historycznej w Lipsku nad Biebrzą 27 IX 1980 r. Białystok – Lipsk nad Biebrzą 1980*, s. 5 - 6.

Z biegiem czasu rosła liczba ludności przybywającej na teren puszczy, bowiem książęta dawali prawo do wchodów nie tylko swoim poddanym, ale również szlachcie. Około 1700 r. 1/3 część terenów puszczańskich należała do różnych osób prywatnych¹⁶. Gdy zaczęto rozdzielać łąki puszczańskie i rozdawać barcie między poddanych książęcych zamieszkałych pod Grodnem, napływ ludności na tereny puszczy nasilił się. Z tego okresu pochodzą wzmianki, że na terenie Puszczy perstruńskiej swoje sianożęcia, to jest łąki na siano, mieli chłopscy osadnicy, jak np.: Naumowicze, Prolejhowie. Oni to dali początek późniejszym rodóm, które założyły miejscowości na tym terenie o nazwach pochodzących od ich nazwisk, jak np.: Naumowicze.

Wchody bartnie były porozrzucane po całej Puszczy pierstuńskiej. Mieszkańcy Bohatyrowicze, Markowicze i Mickiewicze mieli 8 leziw bratnich (w jedno leziwo według źródeł z 1712 r. wchodziło 60 barci).

Barciami książęcymi zajmowały się leżące pod Grodnem dwory książęce. Jednakże nie było tutaj większych grup ludności, wyspecjalizowanych w zajęciach bartniczych. W XVI w. chłopci opiekujący się barciami książęcymi mieszkali we wsi Rakowicze. Siedzieli oni na 6 włókach.

Eksploatacja puszczy powodowała napływ coraz to nowych osadników. Na terenie Puszczy przełomskiej swoje ziemie miały później powstałe wioski: Balinięta, Ulkowce, Zahorany, Balla Solna¹⁷. Te miejscowości weszły później w skład parafii w Balli Kościelnej. W tym okresie na zachód od Niemna powstał dwór Łabno. Namiestnik książęcy tego dworu osiedlił chłopów, aby wybrali dla siebie i na folwark pola na miejscu puszczy. To stało się przyczyną do powstania nowych wsi: Słomkowszczyzna i Dulkowszczyzna¹⁸.

W ciągu XVIII w. zasadniczo kolonizacja na terenie omawianej parafii została zakończona. W okresie między pierwszą a drugą wojną światową wsie puszczańskie objęła komasacja gruntów. W tym też czasie uwidocznił się spadek zaludnienia niektórych wsi, głównie ze względu na straty ludności w czasie wojen i emigrację do Ameryki¹⁹.

2. Powstanie parafii prawosławnej w Balli

Balla sama nazwa wywodzi się z języka litewskiego - balla i oznacza błoto. Balla stanowiła centrum słowiańskiej kolonizacji kraju, chociaż nie wykluczono, że na jej miejscu wcześniej było osiedle bałtów o takiej samej nazwie.

¹⁶ J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim*, s. 44, 45, 50, 51, s. 61, 62, 67.

¹⁷ Tamże, s. 51 – 53.

¹⁸ Tamże, s. 51 – 60.

¹⁹ Tamże, s. 203 – 204.

Na północ od Grodna znajdowała się balleńska parafia prawosławna. Katolicy z Balli i okolicy odnosili się do parafii rzymsko-katolickiej w Hoży²⁰. Największym posiadaczem gospodarstw puszczańskich po wielkim księciu był kołoński (Borysoglebski) klasztor i świątynia w Grodnie. Przy końcu XV stulecia wielki książę Aleksander potwierdził ten fakt, że puszcza w stronę granicy pruskiej należą do cerkwi kołońskiej. Klasztor miał nawet swój znak, którym zaznaczał nacinając drzewa z własnymi barcami²¹.

Archimandryta Ignacy Kulczyński, który napisał w 1738 r. kronikę klasztoru kołońskiego, wspominał istnienie w archiwum klasztorowym dokumentu, datowanego na 1480 r. mówiący, iż właścicielem wsi Balla był niejaki Gryńka, protoplasta znanych później rodów: Wołowiczów i Chodkiewiczów. Ten Gryńko obiecał co roku zabezpieczać klasztor na Kołoży w różnego rodzaju produkty pochodzenia rolniczego. Ten fakt świadczy o tym, że ludność Balli i okolic była głównie prawosławna i należała do parafii Kołoża²². Ród Grynkowiczów zaczął ludźmi z Balli aktywnie zasiedlać puszcę grodzieńską, która później przyjęła nazwę pierstuńską, gdyż Pierstuń był administracyjnym centrum tutejszych wielkksiążęcych włości.

Zachował się fundusz z 1526 r., w który jest mowa o tym, że Bohdan Hrynkowicz Wołowicz zabezpieczał posiadłości cerkwi prawosławnej w Balli. Prawdopodobnie od tego czasu koło wsi Łojki uroczyńska przyjęły nazwę: Popowskie (ziemia, należąca do prawosławnego duchownego – popa). Cerkiew w Balli była pw. Najświętszego Zbawiciela i miała kapłanów: Michała i Macieja oraz diakona Karpa. Wtedy niejaki Chacian Szembiel (z pewnością wieś dzisiejsza Szembielowce bierze od niego nazwę) ufundował koło cerkwi kaplicę św. Mikołaja. Tak więc w I poł. XVI w. w Balli była cerkiew prawosławna z osobną kaplicą św. Mikołaja²³. Balla była jedną z najstarszych i jednocześnie bardzo interesujących wiejskich parafii prawosławnych na grodzieńszczyźnie. Dość niespotykane na owe czasy był fakt istnienia już w 1551 r. w Balli przy cerkwi szpitala (przytułku) dla chorych i starszych ludzi, zjawisko to w XVI w. było wyjątkowe, osobliwie kiedy dotyczy to wiejskiej parafialnej cerkwi²⁴. Cerkiew w początkowym okresie swego istnienia była dobrze uposażona, chociaż już późniejsi potomkowie fundatorów nie byli tak hojni. Z czasem potomkowie dobrodziejów cerkwi stali się swoistą „plagą egipską”²⁵. Gryńki ród Hrynkowiczów - Wołowiczów

²⁰ Я. Лялевич, *Фармаваньне мяжы Гарадзенскага навета у 16 ст. Герольд Littherland, Гародня 2006. № 3 - 4 (15 - 16) s. 77.*

²¹ *Акты Виленской Археологической Комиссии (АВАК), т. 1, Вильно 1865, s. 36.*

²² *Археологический сборник, т. 10, Вильно 1870, s. 413.*

²³ АВАК, т. 7, Вильно 1874, s. 6 - 8.

²⁴ АВАК, т. 1, s. 135.

zdobył kontrolę nad majątkościami klasztoru świętych Borysa i Hleba przyczyniając się do jego skutecznego ogałacania. Nie miała szczęścia także i parafia w Balli. W lipcu 1555 r. sługa Jana Wołowicza ze swoimi ludźmi napadł na ziemię kapłanów balleńskich Borysa i Fjodora²⁵, a we wrześniu tegoż roku syn Wołowicza Borys złapał duchownego prawosławnego i zbił go, odebrawszy mu pieniądze²⁶.

3. Parafia unicka w Balli

Wielkim wydarzeniem w Kościele katolickim była Unia Brzeska. Tereny obecnej Białorusi stały się centrum i miejscem rozwoju Unii. Można przypuszczać, że parafia prawosławna w Balli przyjęła Unię podobnie jak parafia Kołoża w Grodnie, od której pierwotnie zależała. Widzimy już, że na tym terenie w XVI w. istniała sieć parafii obrządku wschodniego w: Balli, Hołyńce, Jaczmie, Pierstuniu i Rygałowce. W 1582 r. w związku z napływem coraz większej grupy katolików obrządku łacińskiego założono parafię rzymskokatolicką w Lipsku²⁷.

W 1677 r. odbył się proces sądowy, według którego potomkowie Wołowiczów, którzy wcześniej doprowadzili cerkiew w Balli do pełnego upadku, pozabierawszy z niej wszystkie cenne rzeczy i nawet obraz Maryi Panny (oprawiony w srebro i pozłotę), na mocy wyroku sądowego powinni byli zadość uczynić wyrządzonym szkodom i doprowadzić do odnowienia cerkwi balleńskiej, zwrócić ziemię i zabezpieczyć wszystkim potrzebnym²⁸.

Po zakończeniu Wojny Północnej następuje szybki rozwój sieci nowych parafii unickich. W 1745 r. Jan Turczyn stolnik orszański, właściciel Balli, stał się osobliwym dobrodziejem cerkwi w Balli, zbudował plebanię dla kapłana Andrzeja Klimowicza, odnowił przytułek dla ludzi ubogich przy cerkwi i obdarzył świątynię różnymi kultowymi rzeczami – dzwonem, kielichami, krzyżami etc. Kapłan Klimowicz otrzymał także ogród, kilka wołów, krowę i konia, pod warunkiem, że nie będzie przyjmował od parafian ziemi na wieczną dzierżawę i będzie wychowywał wieśniaków w wierności „rzymskiemu kościołowi unickiemu”²⁹.

²⁵ АВАК, т. 17, Вильно 1890, s. 398.

²⁶ АВАК, т. 21, Вильно 1896, s. 72.

²⁷ A. S z e r e m e t a, *Lipsk w XVI i XVIII w. W: Lipsk nad Biebrzą. Monografia historyczna do 1917*. Białystok 1980, s. 21; J. W i ś n i e w s k i, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim*, s. 77 – 152.

²⁸ АВАК, т. 1, s. 130 – 137.

²⁹ АВАК, т. 1, s. 44 – 47.

Unicy posiadali odrębną sieć parafialną. Obszary parafii łacińskich i unickich nie pokrywały się. Dwie cerkwie prawosławne, to jest w Balli i Łabnie, wsie natomiast należały do pięciu parafii unickich w Balli, Hołynce, Łabnie, Rygałówce i Sopoćkinie.

Przypatrzmy się jak wyglądała sytuacja wyznaniowa na ziemi sopoćkińskiej na początku XIX w. Najlepiej zobrazuje poniższa tabela, gdzie został przedstawiony skład wyznaniowy ludności ziemi sopoćkińskiej, w skład której wchodziła w parafia Balla Kościelna.

Tabela 1. Ludność parafii teolińskiej w skład, której wchodziły miejscowość w parafii unickiej Balla Kościelna z 1822 r.

Nazwa posad	Liczba domów	Ludność															
		Katolicy								Akatolicy, luteranie, kalwini, itp.				Żydzi			
		Obrządku rzymsko- katolickiego				Obrządku greckiego				Dorośli		Dzieci		Dorośli		Dzieci	
		Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
Wieś Kościel.: Teolin	5	6	3	3	2	1	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Miasto Sopoćkinie	96	32	26	15	6	56	48	21	16	10	7	2	4	139	130	81	72
Wieś Kościel.: Hołynka	64	17	10	5	29	23	9	6	11	6	1	-	140	136	54	54	50
Dwór Świack	6	29	20	9	9	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wieś Wałowiczowce	24	57	47	28	21	8	14	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nowosady	14	33	35	11	8	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	1
Wassaraby	17	22	21	5	5	6	6	2	-	-	-	-	-	3	3	-	1
Kaplanowce	12	25	19	6	9	14	16	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Wasilewicz	12	38	30	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	2	2
Kowniany	16	32	36	12	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szadzince	10	25	22	4	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Usięniki	8	23	22	9	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szynkowce	15	36	36	17	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fol. Jasudow	3	16	6	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ostasza	4	11	7	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wieś Nowiki	10	8	11	2	-	25	23	12	12	-	-	-	-	4	1	2	1
Balinięta	11	8	3	3	3	30	20	9	11	-	-	-	-	-	-	-	-
Tartaby	8	8	8	4	4	12	8	3	7	-	-	-	-	-	-	-	-
Dmisiewicz	14	38	25	13	18	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	-

Nazwa posad	Liczba domów	Ludność															
		Katolicy								Akatolicy, luteranie, kalwini, itp.				Żydzi			
		Obrządku rzymsko- -katolickiego				Obrządku greckiego				Dorośli		Dzieci		Dorośli		Dzieci	
		Dorośli		Dzieci		Dorośli		Dzieci		Dorośli		Dzieci		Dorośli		Dzieci	
		Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
Ogrodniki Perstuń	32	15	13	6	7	24	35	9	11	-	-	-	-	-	-	-	
Proleyki	16	9	8	4	3	30	28	9	12	-	-	-	-	-	-	-	
Wolka	25	33	29	13	14	18	19	5	8	-	-	-	-	4	3	2	
Dorguń	26	20	19	1	1	35	34	7	8	-	-	-	-	-	-	-	
Rynkowce	4	2	1	-	-	8	9	4	5	-	-	-	-	-	-	-	
Kalety	13	30	34	22	16	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	5	
Muty	4	10	6	4	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kurzynieć	12	20	18	13	9	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	4	
Radziwiłki	10	23	18	7	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Przeniesienie	440	893	836	360	289	994	211	311	315	24	14	6	4	331	305	162	
Wieś Sonicze	11	20	12	5	4	18	14	2	6	-	-	-	-	-	-	-	
Czortek	8	2	2	1	-	11	14	5	2	-	-	-	-	-	-	-	
Strzekowizna	23	54	49	18	19	-	-	-	-	-	-	-	-	7	4	6	
Uroczysko Gudzie	2	6	4	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Osada Lipiny	1	7	5	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Dwór i Fol. : Dorguń	2	16	9	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Tartak Naro- dowy	2	8	7	6	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Osada Kudrynki	2	7	5	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Dwór i Fol.: Swiack	2	9	5	3	5												
Summa	1050	1022	939	404	332	1023	939	319	323	24	14	6	4	338	309	168	

Źródło: Archiwum Diecezji Grodzieńskiej. *Ludność parafii Teolińskiej. Teolin 1822 r.* (bez paginacji), b. Sygn.

Dopisek pod tabelą: „Uwagi: Ponieważ tatarów w całym obrębie parafii Teolińskiej nie ma, zatem i rubryki na nią w schemie są opuszczone. W Teolinie dnia 20 lutego 1822 roku”.

Powyższa tabela ukazuje liczebność wyznawców obrządku greko-katolickiego na terenie parafii Teolin. Trzeba zaznaczyć, że w I poł. XIX w. Balla, która w większości była zamieszkiwana przez unitów, jest nazywana Ballą

Kościelną. W związku z represjami caratu odnośnie Kościoła unickiego i próbami przeciągnięcia unitów na prawosławie, ci ostatni aby podkreślić swoją tożsamość i przynależność do Kościoła Katolickiego do nazwy swojej miejscowości Balla dodają Kościelna. Nazwa parafii unickiej Balla Kościelna jest nazwą zwyczajową, używaną przez parafian, nie poświadczoną istnieniem tam kościoła.

4. Parafia rzymsko-katolicka w Balli Kościelnej

Katolicy mieszkający na terenie parafii prawosławnej, a potem unickiej Balla należeli do parafii Hoża. *Synodus* diecezji wileńskiej z 1744 r. wylicza następujące miejscowości parafii Hoża: „miasto Hoża, Leśnica, Białebloto, Barbarycze, Cidowicze, Rynkowce, Gąbacze, Polnice, Ożę, Plaskowce, Bieliczany, Wojtowce, Sylwanowce, Kodziowce, Mońkowce, Kielbaski, Sambory, Tatarszczyznę, Szynkowce, Świack, Kowniany, Nowosady, Świack Sołtanowski, Wasilewicz, Usienniki, Świack Gąsiów, Radziwiłki, Pieszczyzny, Jatwież, Sonicze, Sopoćkinie, Sieniewiczze, Mocewicze, Plebańskie, Juszkanec, Bugiedy, Grygi, Przewalkę, Haraczki, Męcewicze, Kadysz, Lisice, Hołowiczycze, Przełomie, Warwiszki, Zahorniki, Łukawice, Gasudow, Sołmiankę, Wołowiczowce, Balla tria, Praedia, Skrynniki, Kapłanowce, Wasaraby, Popowskie, Łojki, Ostasza, Dmisewicze, Plebańskie Linki”³⁰. W tym spisie są wymienione wszystkie miejscowości wtedy istniejące, które później weszły w skład rzymsko-katolickiej parafii w Balli Kościelnej.

Parafii Hoża stała się matką dla wielu dziś istniejących parafii i tak z niej powstały parafie: w Sopoćkinach, Sylwanowcach, Adamowiczach i od 1927 r. parafia w Balli Kościelnej.

W 1905 r. car Mikołaj II 17/30 czerwca 1905r. ogłosił edykt tolerancyjny³¹. Większość miejscowości przyszłej parafii rzymsko-katolickiej należała do parafii w Adamowiczach. W 1911 r. do parafii Adamowicze należały następujące dwory – Karolin, Łabno, Wielka Balla, oraz folwarki - Aleksiejówka, Eustachowo, Prokopowicze, Solna Balla, Wnućkowszczyzna i wsie Adamowicze, Baranowicze, Bohatery Polne, Dmitrówka, Dolinczany, Gałowicze, Kapłanowce, Karolin, Kołakowszczyzna, Komisarowo, Koniuchy, Kościelna Balla, Łosona, Mickiewicz, Nauraowicze, Nowiki, Nowosiółki, Podłabnie, Pucjatowszczyzna, Puskary, Pyszki, Rakowicze, Skrynniki, Słomkowszczyzna, Sołowicze, Tarusicze, Trycze, Ulkowce, Witkowszczyzna,

³⁰ *Synodus dioecisana vilnensis ab Illustrissimo, Excellentissimo ac Reverendissimo Domino D. Michaelae Joanne Zienkowicz Dei & Apostolicae Sedis gratia episcopo vilnensi in ecclesia cathedrali sua, Anno Dni MDCCXLIV. Diebus 10. 11. 12. M. Febr: celebrata. Typis mandata Vilnae Sacr: Reg: Majestatis Academ: Soc: Jesu, Wilno 1744, s. 93-94.*

³¹ M. B a n a s z a k, *Historia Kościoła Katolickiego*, T. 3. Warszawa 1991, s. 308.

Zabreczany i Zahorany³². Pogrubioną czczcionką zostały ukazane miejscowości przyszej parafii Balla Kościelna.

Biskup łomżyński Stanisław Kostka Łukomski dekretem nr 78 z datą 31 marca 1927 r. powołał do istnienia samodzielną parafię Balla Kościelna. Na mocy dekretu parafia istnieje od dnia 1 kwietnia 1927 r. i obejmowała następujące miejscowości: Ballę Kościelną, Ballę Wielką, Ballę Solną, Eustachowo, Kapłanowce, Skryniki, Ulkowce, Zabreczany, Zahorany, Puskary, Wasaraby wieś i dwór rozparcelowany, Świack Górny, Ballę Kownacką, Berażany, Szembielowce i Łojki³³. Na proboszcza nowoutworzonej parafii został powołany w 1927 r. dotychczasowy proboszcz parafii w Rygałówce ks. Mieczysław Piaszczyński³⁴. Nie wiemy dokładnie jak wyglądało duszpasterstwo w tamtych latach, było ono sprawowane przy tymczasowej kaplicy. Po czterech latach pracy przygotowawczych do budowy nowego kościoła nastąpiły zmiany proboszcza.

W 1931 r. został mianowany proboszczem ks. Błażej Pszczółkowski. Po niespełna trzech latach jego pracy następuje kolejna zmiana proboszcza. Te zmiany pokazują o trudnościach jakich doświadczali duszpasterze przy nowoutworzonej parafii i braku środków do podjęcia budowy świątyni.

Trzecim już duszpasterzem na stanowisku proboszcza od 1934 r. w parafii Balla Kościelna został wyznaczony przez biskupa diecezjalnego ks. Antoni Barszczewski. Temu ostatniemu duszpasterzowi przyszło w udziale rozpocząć w 1935 r. założenie fundamentu i rozpoczęcie budowy nowego, pierwszego rzymsko-katolickiego kościoła, w pobliżu drewnianej kapliczki, nie daleko od tego miejsca gdzie była kiedyś świątynia. Po upływie dwóch, trudnych i mozolnych lat kościół został pobudowany. Przy nowej świątyni praca duszpasterska trwała nie długo, rozpoczęła się II wojna światowa. W czasie wojny ks. Antoni Barszczewski był prześladowany. W tym czasie ukrywał się. W wyniku repatriacji w 1947 r. ks. Antoni wyjechał do Polski. Najdłużej pracował w Ełku i tam w 1993 r. zmarł.

4.1. Kościół w Balli Kościelnej

Kościół przez wieki był miejscem kultu, nauczania prawd wiary i nauczania szkolnego. W warunkach polskich kościół był ośrodkiem budzenia świadomości narodowej, zachowania i podtrzymania kultury i tradycji.

Świątynia w Balli istniała już w 1526 r. jako cerkiew prawosławna następnie stała się unicką i od 1875 r. na powrót prawosławna. Cerkiew istniała do

³² *Elenchus cleri saecularis ac regularis diocesis sen augustoviensis* z lat 1911, 1912, 1924.

³³ „Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej”. R. 1: 1927, nr 6, s. 73-74.

³⁴ *Zmiany w Duchowieństwie*, „Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej”. R. 1: 1927, nr 6, s. 76.

1915 r., kiedy to w wyniku działań wojennych została spalona. Zniszczono całą cerkiew i wszystko, co było w cerkwi, oprócz ikony Matki Bożej. Ludzie zaczęli nazywać ikonę Matki Bożej cudowną, gdyż w czasie I wojny światowej w 1915 r. wojska niemieckie chcieli cerkiew wysadzić w powietrze. Kiedy ludzie dowiedzieli się o tym, chcieli zdjąć tę ikonę, aby uratować, jednak ta idea im się nie powiodła. Starsza pani Antonina Maskalczuk bardzo pobożna niewiasta (w czasie postu jadła tylko trzy pieczone ziemniaki), podeszła do ikony, zrobiła znak krzyża, ucałowała w stopy Matkę Bożą. Po tym oddaniu czci Matce Bożej pani Antonina z łatwością zdjęła ikonę. Ten fakt zdarzył się przy około 50 świadkach i wtedy jeszcze raz ludzie sobie uświadomili, że ikona jest naprawdę cudowną. Wszystkie rzeczy cerkiewne i ta ikona zostały wywiezione przez władze rosyjskie w niewiadome miejsce. Przez wiele lat nie było w Balli cerkwi, ani nawet kaplicy. Ludzie zaczęli chodzić do kościoła w Adamowiczach³⁵.

Kościół rzymsko-katolickiego w Balli przed 1927 r. nie było. Dopiero w 1927 r. Balla stała się centrum katolickiej parafii. Rozpoczął się czas prac związanych z budową świątyni parafialnej.

Kościół był budowany z ofiar parafian. Ofiary były składane w zależności od zamożności wiernych, ile u kogo było ziemi, średnia ofiara wynosiła 100 zł. Kościół był budowany ręcznie bez użycia jakichkolwiek maszyn czy urządzeń. Cegłę na kościół przywożono ze wsi Rynkowce. W większości wierni cegłę wozili za darmo jako ofiarę na kościół. Z drzewa, które przywieźli parafianie zostali zrobione ławki do kościoła. Kobiety nosiły wodę z rzeczki, która płynie nie daleko kościoła, mężczyźni pomagali majstrom w budowie wykonując wszystkie prace budowlane. Do pracy w kościele wyznaczał sołtys – Józef Janczylik³⁶.

Kościół został wybudowany w stylu neogotyki, murowany, tynkowany, malowany na biało, na kamiennej podmurówce, orientowany. Założony na planie prostokąta z wieżą na rzucie kwadratu i kruchtą dostawionymi do fasady. Po obu jego stronach niskie, założone na planie kwadratu zakrystia i tzw. „skarbczyk”. Podział elewacji bocznych fasady gładkimi pilastrami.

Nawa założona na prostokącie z wąskim prezbiterium. Strop nad nimi kasetonowy, lekko unoszący się wzdłuż osi. Ściany gładkie, dzielone filarami przyściennymi. Chór muzyczny usytuowany nad kruchtą. Wszystkie okna – po cztery w ścianach nawy, dwa w prezbiterium, dwa nad chórem – w kształcie stojących prostokątów i zamknięte łukiem ostrym.

Elewacje boczne czteroosiowe. Fasada płaska, bez podziałowa. Przed nią wysunięta dwukondygnacyjna wieża o zwężających się ku górze kondygnac-

³⁵ Archiwum parafialne w Balli Kościelnej (APBK). Teczka: *Wzwiady*, s. 1, b. sygn.

³⁶ APBK, T a m ż e, s. 2, b. sygn.

cjach różnej wysokości, oddzielonych od siebie gzymsami i krótką kruchta. Dolna kondygnacja wieży wysoka, z wąskim, długim oknem pośrodku. Cztery ściany kondygnacji dolnej przeprute okienkami. Otwór wejściowy w kruchcie zamknięty łukiem ostrym.

Dach wieży wysoki, ostry, wieloboczny, z krzyżem na szczycie. Nad korpusem dwuspadowy, nad prezbiterium trójpołaciowy. Daszki nad zakrystią i „skarbczykiem” pulpitowe. Wszystkie kryte blachą.

Teren przy kościele otoczony niewysokim, kamiennym murem. Przed wejściem głównym do kościoła bramka, ujęta dwiema parami filarów o rzucie kwadratu, z których wewnętrzne wyższe. Przykryto je niewielkimi czterospadowymi daszkami³⁷. Zakończenie prac budowlanych nastąpiło w 1937 r. W tym że roku był poświęcony i nadany tytuł: Narodzenie NMP. Na kościele przy głównych drzwiach ustawiono figurę Matki Najświętszej, która została przywieziona z Wilna³⁸.

W Warszawie został zamówiony ołtarz główny do kościoła, jednak wybuch II wojny światowej uniemożliwił zrealizowanie zamówienia. W każdym oknie były wstawione witraże, na które ofiary złożyli parafianie. Najwięcej złożyli datków na witraże kościelne następujący parafianie:

Anna Małyшко	100 zł.
Jan Małyшко	100 zł.
Lis z Balli Kościelnej	100 zł.
Makarczyk z Kapłanowiec	100 zł.

Jeden z witraży w prezbiterium przedstawiający wizerunek Matki Bożej Różańcowej był ofiarowany przez członków Kółka Różańcowego. Drugi witraż również w prezbiterium przedstawiał Serce Pana Jezusa.

Ponadto w prezbiterium znajdował się ołtarz pięknie przyozdobiony, ręcznej roboty. Z lewej strony od ołtarza na ścianie wisiał duży obraz świętych Apostołów Piotra i Pawła, a z prawej obraz Matki Bożej Ostrobramskiej, Matki Miłosierdzia³⁹.

4.2. Cmentarz

Niedaleko od kościoła był tzw. cmentarz przykościelny, otoczony murem z kamieni, w murze były trzy bramy osadzone na zawiasach, okute klamrami.

Na dzisiejszym cmentarzu dawniej stała kaplica dworska. Cmentarz istniał od początku istnienia cerkwi prawosławnej, już z pewnością od 1526 r. Na nim były pochówki wiernych prawosławnych, wśród których i duchow-

³⁷ *Zbor pomnikau gistorii i kultury Bielorusi. Grodzieńskaja woblaść*. Mińsk 1986, s. 154-155.

³⁸ APBK, Teczka: *Wýwiadŭ*, s. 1, b. sygn.

³⁹ APBK, T a m ż e, s. 2, b. sygn.

nych, a później greko-katolików. Samobójców grzebano na tzw. „przypadkowych mogiłkach”⁴⁰. Przez wiele lat cmentarz był nieuporządkowany, panował na nim bałagan i nieład. Ogrodzenie było z polnego kamienia i z czasem przy wielkim zaniedbaniu doprowadzone do ruiny. W ostatnich czasach został na nowo cmentarz uporządkowany i nowym murem opasany.

4.3. Duszpasterze

Bardzo ważną rolę w prawidłowym funkcjonowaniu parafii zajmuje duszpasterz. W parafii Balla Kościelna w okresie międzywojennym było trzech proboszczów. Ostatni z nich stał się budowniczym kościoła. Wszyscy z nich jednak posiadają wielkie zasługi w tworzeniu i organizowaniu życia parafialnego w powierzony im parafii.

Pierwszym proboszczem nowoutworzonej parafii w Balli Koscielnej był ks. Michał Piaszczyński. Urodził się 28 X 1872 r. W latach 1921 – 1926 r. pełnił obowiązki proboszcza parafii Rygałówka. W 1926 r. został przeniesiony do wskrzeszonej parafii w Balli Kościelnej. Po czterech latach pracy został przeniesiony na proboszcza do parafii Mikaszówka. Tu również po niespełna czterech latach pracy zmienia parafię i zostaje administratorem w Nurze. Zmarł w 1940 roku⁴¹.

Drugim proboszczem parafii Balla Kościelna był ks. Błażej Pszczółkowski. Urodził się 8 II 1893 r. Został wyświęcony na kapłana w 1917 r. i skierowany do pracy w Ostrołęce. Następnie zostaje przeniesiony na wikariusza do Augustowa. W 1931 r. został mianowany proboszczem w Balli Kościelnej. Nie wiadomo z jakich powodów w 1934 r. zwrócił się do biskupa diecezji płockiej o inkardynację do jego diecezji. Ze zgodą swego biskupa diecezjalnego Stanisława Łukomskiego został ekskardynowany z diecezji łomżyńskiej do diecezji płockiej. Zmarł dnia 4 VIII 1970 roku⁴².

Kapłanowi, który na swych barkach dźwigał obok pracy duszpasterskiej także sprawę wnoszenia nowej świątyni był ks. Antoni Barszczewski. Urodził się 11 VII 1894 r. w Przerośle. Został wyświęcony na kapłana 9 VIII 1925 r. w ST. Louis Mo USA. W 1934 r. biskup łomżyński wyznaczył go proboszczem tworzącej się parafii Balla Kościelna. Ks. Antoni już w rok po objęciu obowiązków zaczął budować kościół, tak że w 1937 r. kościół został wzniesiony⁴³. Po wojnie i po zmianie granic państwowych, parafia Balla znalazła się na terenie ZSSR. Kapłani Polacy mieli możliwość wyjazdu do Polski,

⁴⁰ T a m ż e.

⁴¹ „Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej” (dalej: WKDŁ) 1927 – 1934.

⁴² WKDŁ 1927 – 1934.

⁴³ *Rocznik Diecezji Warmińskiej 1974*, s. 215.

z czego skorzystało wielu, m.in. ks. Barszczewski, który w 1947 r. wyjechał do Ełku i został wyznaczony na stanowisko proboszcza w Wiśniowie 1974 – 1960 r. Ten urząd pełnił do wieku emerytalnego tj. do 1960 r. Następnie mieszkał we własnym mieszkaniu w Ełku. Zmarł w 1993 roku⁴⁴.

5. Przynależność administracyjna

Parafia katolicka w Balli Kościelnej w znajdowała się na pograniczu państw i diecezji. Dla lepszego zobrazowania wpływów położenia przypatrzmy się bliżej temu zjawisku, jaki to miało wpływ na działanie jednostki kościelnej jakim była ta parafia.

5.1. Przynależność państwowa

Do trzeciego rozbioru Polski teren przyszłej parafii należał do województwa trockiego w Wielkim Księstwie Litewskim⁴⁵. Po 24 X 1795 r. ziemie te weszły w skład Prus Nowowschodnich do departamentu białostockiego, powiatu dąbrowskiego⁴⁶. Po zwycięskiej wojnie Francji z Prusami i podpisaniu traktatu w Tylży (27 VII 1807 r.) były w Księstwie Warszawskim, Departamencie Łomżyńskim. Tak pozostało również w l. 1813 -1815⁴⁷.

Na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego obszar przyszłej parafii włączono do Królestwa Polskiego, województwa i obwodu augustowskiego. Siedzibą władz wojewódzkich było wówczas miasto Suwałki, a władz obwodu – Augustów.

W 1837 r. przemianowano województwa na gubernie, a po 1842 r. obwody na powiaty. Pomimo zmian granic, które później zaszły w obwodzie augustowskim, ziemie należące do parafii Balla Kościelna nie zmieniły swej przynależności.⁴⁸ W 1866 r. gubernia augustowska została podzielona na

⁴⁴ W. Guzewicz, *Kościół rzymsko – katolicki na ziemi Ełckiej po II wojnie światowej 1945 – 1992 Uwarunkowanie i struktura*. „Rocznik Ełcki”. R. 3: 2007, s. 95.

⁴⁵ H. Samsonowicz, *Historia Polski do roku 1795*. Warszawa 1976, s. 179, 304, 338.

⁴⁶ J. Wąsicki, *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Nowowschodnie (Neust preussem) 1795 – 1808*. Poznań 1963, s. 64, 72, 77, 183.

⁴⁷ M. Kallaś, *Przyczynki do dziejów podziałów administracyjnych w początkach XIX w. Departament Łomżyński w latach 1807 – 1815*. W: *Państwo – Kościół – Niepodległość*, Lublin 1986, s. 258, 263.

⁴⁸ W. Trzebiński, *Podziały administracyjne Królestwa Polskiego 1815 – 1818*, z. 4, s. 34, 35n.

dwie: suwalską i łomżyńską. Parafia Balla Kościelna weszła w skład powiatu augustowskiego, guberni suwalskiej, gminy Łabno⁴⁹.

W I. 1915-1916 teren parafii objęły walki i teren ten przechodził z rąk do rąk⁵⁰. Dnia 1 V 1916 r. suwalski okrąg wojskowy połączono z okręgiem wileńskim, a w 1917 r. zlikwidowano oba okręgi, tworząc jedną wielką Litwę z siedzibą w Wilnie. Koniec wojny dla suwalszczyzny nastąpił 9 września 1919 r., kiedy to oddziały armii polskiej obsadziły całą linię Focha⁵¹.

Już wcześniej w 1918 r. Rada Regencyjna przywróciła dawny podział gmin dokonany 2 III 1864 r. wraz z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami⁵². W sierpniu 1919 r. Rada Ministrów tymczasowo utrzymała dawny rosyjski podział administracyjny na powiaty⁵³. Na mocy zarządzenia Generalnego Komisarza Ziemi Wschodnich powiat augustowski został włączony do nowo powstałego województwa białostockiego⁵⁴.

Położenie geograficzne, układ stosunków międzynarodowych i sytuacja na frontach sprawiły, że w latach 1915-1920 ziemie należące do parafii Balla Kościelna kilkakrotnie zmieniały przynależność państwową.

Od 1920 r. do 1 I 1936 r. teren parafii Balla Kościelna należał do gminy Łabno w powiecie augustowskim w województwie białostockim⁵⁵.

5.2. Przynależność kościelna

Przed trzecim rozbiorem Polski teren przyszłej parafii należał do dekanatu grodzieńskiego, diecezji wileńskiej⁵⁶.

Po trzecim rozbiórce Polski ziemie omawianej parafii przypadły Prusom. Łączność z Wilnem została przerwana. Stolica Apostolska zleciła opiekę duchową nad odłączonymi parafiami biskupowi w Płocku. Dnia 16 III 1799 r. papież Pius VI bullą *Saepe factum es* erygował diecezję wigierską. Większość

⁴⁹ *Dziennik Praw*, t. 66, s. 301. *Przewodnik po Królestwie Polskim*. Warszawa 1902, s. 857; *Rocznik statystyczny Królestwa Polskiego*. Warszawa 1914, s. 30.

⁵⁰ S. K i e n i e w i c z, *Historia Polski 1795 – 1918*, Warszawa 1975, s. 510, 511.

⁵¹ S. K a m i ń s k i, *Likwidacja stanu I wojny światowej na Suwalszczyźnie. Walka o wyzwolenie spod okupacji niemieckiej*. „Rocznik Białostocki”. R. 5: 1891, s. 93n. J. B a r a n o w s k i, J. K u c h a r s k i, *Pojezdże suwalsko – augustowskie*. Warszawa 1977, s. 18.

⁵² *Dziennik Praw Państwa Polskiego 1918* nr 18 poz. 48. „Monitor Polski”, nr 72 z 29 III 1919 r.

⁵³ *Dziennik ustaw 1919* nr 72 poz. 426.

⁵⁴ *Województwo Białostockie. Monografia geograficzno – gospodarcza*. Lublin 1967, s. 16, 17, 39.

⁵⁵ A. D o b r o ń s k i, J. M i l e w s k i, *Lipsk w latach 1914 – 1939*. W: *Dzieje Lipska nad Biebrzą. Materiały z sesji historycznej Lipsk nad Biebrzą 27 IX 1980*. Białystok – Lipsk nad Biebrzą 1980, s. 36, 37.

⁵⁶ M. W i ś n i e w s k i, *Dzieje osadnictwo w powiecie augustowskim*, s. 77.

miejsowości przyszłej parafii rzymsko-katolickiej w Balli Kościelnej weszła w skład parafii Adamowicze, które weszły do dekanatu augustowskiego⁵⁷.

Po zmianie granic politycznych w wyniku Kongresu Wiedeńskiego papież Pius VII bullą *Ex imposita Nobis* 30 VI 1818 r. erygował diecezję augustowską czyli sejneńską, która weszła w skład metropolii warszawskiej. Ponieważ jej terytorium pokrywało się z gubernią augustowską, stąd pochodzi pierwszy człon nazwy, od miejsca pobytu biskupa objaśnia się drugi człon nazwy⁵⁸.

Po I wojnie światowej diecezja augustowska czyli sejneńska, została podzielona granicą państwową polsko-litewską. Ordynariusz diecezji przebywał wówczas na Litwie i zarządzał litewską częścią diecezji. Na tereny polskie mianował w lipcu 1918 r. wikariuszem generalnym ks. Romualda Jałbrzykowskiego, który 30 XI 1918 r. w Łomży przyjął sakrę biskupią. Od 1921 r. rządził on polską częścią diecezji jako delegat apostolski⁵⁹.

W 1918 r. w Pierstuniu, a w 1919 r. w Hołynce i Rygałóce utworzono nowe parafie rzymskokatolickie⁶⁰. Dekanat augustowski liczył wówczas 18 parafii. W związku z tym nastąpił podział dekanatu. Zachodnia część pozostała przy starej nazwie, z części wschodniej utworzono dekanat w Lipsku, w skład którego weszła również parafia Adamowicze (z miejscowościami przyszłej parafii Balla Kościelna), obok Hołynki, Mikaszówki, Perstunia, Rygałówki, Sylwanowców i Teolina⁶¹.

W 1921 r. ks. Piotr Kotlewski dotychczasowy dziekan i proboszcz w Lipsku przeszedł do Teolina. Wówczas bp Romuald Jałbrzykowski przeniósł siedzibę dekanatu do Teolina⁶².

Dnia 28 X 1925 r. papież Pius XI bullą *Vixdum poloniae unitas* utworzył diecezję łomżyńską, w skład której w dekanacie teolińskim weszła w 1927 r. parafia Balla Kościelna⁶³.

* * * * *

Obecnie leżąca na uboczu wielkiego miasta wojewódzkiego Grodna, miejscowość Zareczanka – Balla Kościelna posiada tak bogatą przeszłość.

⁵⁷ J e m i e l i t y, *Podział administracyjny diecezji wigierskiej, diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej i diecezji łomżyńskiej*. „Studia Łomżyńskie”. T. 2: 1989, s. 163 – 165.

⁵⁸ *Schematyzm jubileuszowy diecezji Łomżyńskiej 1925 – 1975*, s. 18.

⁵⁹ S. W i l k, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918 – 1939*. Warszawa 1992, s. 18, 20.

⁶⁰ W. J e m i e l i t y, *Podział administracyjny diecezji wigierskiej...*, s. 174.

⁶¹ *Elenchus 1920*, s. 14, 15.

⁶² *Elenchus 1922*, s. 16.

⁶³ W. J e m i e l i t y, *Podział administracyjny diecezji wigierskiej...*, s. 172-174.

W swych dziejach ta miejscowość od XVI w. posiadała cerkiew prawosławną, następnie greko-katolicką i od 1927 r. stała się siedzibą parafii rzymsko-katolickiej. Te wiadomości niech pomogą uświadomić bogactwo tych ziem w zdarzenia historyczne i niech będą inspiracją do dalszych poszukiwać interesujących faktów historycznych z zamierzchłej przeszłości.

Католическая Церков в Балли Костельной 1927-1939 **Резюме**

В статье указано приход католической Церкви в Балли Костельной на Беларуси. В этой деревне была основана из начала XVI в. православная Церков, из XVII в. греко – католическая. В 1927 г. в Балли Костельной был основан католический приход, который работает по сей день.